

I.2. Les institucions ateneses.

I.2.1. La història política d'Atenes.

Malauradament el nostre coneixement de l'estat més antic d'Atenes deriva sobre tot d'escriptors d'època romana, com Plutarc (cap al 100 a.C.) i Pòl·lux, el lexicògraf, (cap al 200). L'Àtica estava dividida en el seu origen en petites comunitats, i habitaven els burgs independents, que Teseu subordinà a Atenes, esdevinguda així la capital de l'Àtica.

Els habitants de l'Àtica estaven dividits al principi en quatre tribus (φυλαί):

1. γελέοντες (*nobles o brillants, γελέω?*)
2. αἰγικορεῖς (*pastors –guardadors de cabres, αἴξ*)
3. ἀργαδεῖς (*artesans, ἔργον*)
4. ὄπλητες (*guerrers, ὄπλον*)

Cadascuna de les tribus estava dividida en 3 *fratries* (φρατρίαί) i cada *fratria* en 30 *famílies* (γένη).

Hi havia un φυλοβασιλεύς per cada φυλή, un φρατρίαρχος per cada φρατρία, un ἄρχων per cada γένος, que feien funció de sacerdots en les cerimònies del culte familiar.

Atenes fou primerament governada pels reis (dinasties dels Teseus, Melàntides i Medòntides), que a partir de 752 a.C. regnaran cadascun d'ells només durant 10 anys. En 683 a.C., la reialesa fou abolida i llurs funcions foren repartides entre nou magistrats que els reemplaçaren durant un sol any. Aquests magistrats s'anomenaven en el seu origen *πρυτάνεις*, però el seu nom clàssic, que a prevalgut, és el d'*arconts* ἄρχοντες).

L'*arcont* principal fou primerament l' ἄρχων βασιλεύς, a qui incumbien les funcions sacerdotals de la reialesa. Els *arconts* semblen haver format part d'un consell o senat de 60 membres (15 de cada tribu).

En vista de la taxació, cada tribu estava dividida en tres *tríties* (τριττύες) que són pot ser idèntiques a les *fratries*, i cada *trítia* en quatre *naucràries* (ναυκραρίαί), presidides cadascuna per un πρύτανις τῶν ναυκράρων que recollia les contribucions i reclutava els soldats en cada *naucrària*.

Les lluites entre les classes, el detall de les quals ens és desconegut, haurien tingut per efecte la redacció i publicació de lleis. Fins l'arcontat de Dracó (624 a.C.), qui les recull, aquestes eren transmeses per tradició oral.

Però cap a la segona meitat d'aquest segle, tot canvià a causa de la crisi social provocada per l'aparició de la moneda, i amb ella de l'endeutament de molts llauradors i l'enriquiment de plebeus que constituïen un poderós contrapés dels clans nobiliaris. Les lluites intestines obligaren a l'elecció d'un àrbitre, Soló, elegit arcont el 594 a.C., anul·là la validesa dels deutes existents o *σεισάχθεια*, establí la divisió de classes socials i limità les competències de l'Areòpag, òrgan representatiu de la noblesa.

Soló fixà una divisió censatària, és a dir, basada en el règim fiscal, que distribuïa el cos de ciutadans (*πολίται*) en quatre classes :

1. *Pentacosímedimnes*, *πεντακοσιομέδιμνοι*, els de rendes més altes -500 dracmes anuals-, que estaven sotmesos a diverses a diverses litúrgies, contribucions especials per a inversions militars, festives o religioses.
2. *Cavallers*, *ίππεῖς*, - 300 dracmes anuals-, que servien a l'exèrcit a les unitats de cavalleria.
3. *Zeugites*, *ζευγῖται*, -200 dracmes anuals-, que servien a l'exèrcit com a hoplites.
4. *Tets*, *θῆτες*, els de rendes més baixes, mers assalariats que no pagaven cap mena d'impostos i que servien a l'armada com a remers.

El sistema constitucional que promulgà incorporava l'elecció per al Consell de 400 ciutadans, quaranta per tribu, entre les tres primeres classes socials. A més a més, la seua ordenació del sistema de pesos i mesures fou també important per al desenvolupament del comerç.

Moneda d'or d'Alexandre el Gran

L'any 546 a.C. Pisístrat, recolzat pel partit dels camperols, aconseguí la tirania i obtingué el favor popular mercès a certes mesures de gran importància social: una reforma dels conreus de l'Àtica, millores urbanístiques a Atenes, protecció de les arts i la cultura, i un millor nivell de vida per a les classes més baixes. D'aquesta època són la transformació de l'Acropolis d'Atenes en un complex arquitectònic únic, i també la fixació per escrit dels poemes homèrics. Els seus fills Hípies i Hiparc no aconseguiren el suport popular que el seu pare havia tingut, i finalment, la tirania fou enderrocada.

L'any 508 a.C. el cap del partit popular, Clístenes, reformà l'organització tribal de Soló, que era de base gentilícia –fonamentada en vincles de sang i de clientela-, i la reconfigurà amb una base territorial. La població de l'Àtica fou repartida en 10 tribus. Açò no només enfortia la unitat interna de l'Àtica, sinó que també afavoria els interessos

dels demòcrates. També creà una *Assemblea* (*ἐκκλησία*) on tenien dret a parlar tots els ciutadans, i instituí l'ostracisme, que permetia d'allunyar per 10 anys qualsevol suspecte d'ambicionar la tirania.

L'any 461 a.C. fou assassinat Efiàltes, cap del partit popular, que volia arrabassar a l'Areòpag les seues darreres competències. El seu successor, Pèricles, aprofundí els ideals de la democràcia radical, pagà els assistents a l'*Assemblea* perquè hi pogueren acudir fins i tot els més pobres i impulsà els festivals dramàtics, l'art i la cultura. Amb ell aconseguí Atenes l'hegemonia política entre els grecs, però també la capitalitat intel·lectual.

1.2.2. Les institucions polítiques.

a) El *Consell* (*βουλή*).

Format per 400 membres durant Soló, incrementat a 500 per Clístenes. El composaven ciutadans majors de 30 anys. Les seues funcions eren:

- convocar l'*Assemblea*
- redactar els projectes de llei per a presentar-los-hi
- acomplir els seus acords i
- jutjar les actituds dels magistrats, el quals, abans d'ocupar el càrrec, devien ser examinats pel *Consell* (*δοκιμασία*).

b) l'*Assemblea* (*ἐκκλησία*).

Òrgan format per tots els ciutadans, i en el qual residien els màxims poders legislatius. Qualsevol d'ells podia presentar a votació una proposta de decret (*προβούλευμα*). Cadascuna de les tribus es repartia al llarg de l'any la presidència de l'*Assemblea*, a més del càrrec de secretari. Les reunions es celebraven al tossal de la *Ρηγυ*, i duraven des de l'alba i fins a la fi del dia. Un sacrifici i una pregària de l'herald, sol·licitant als déus el càstig dels qui havien intentat enganyar el poble, donaven inici al debat.

c) L'*Areòpag*.

El tribunal de l'*Areòpag* (*ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή*) sembla haver tingut sobre els funcionaris religiosos la mateixa autoritat que el *Consell* sobre els funcionaris civils. Aquest tribunal estava compost de tots els atenesos que havien retut llurs comptes, és a dir, suportat l'*εὐθυνα*, després d'haver ocupat un dels nou seients d'arconts. Les

principals atribucions eren d'ordre religiós.; exercien també un cert control sobre els costums públics en general. L'*Areòpag* jutjava en el cas d'assassinat o d'incendi i servia sovint de comissió judiciària per a examinar les causes de sacrilegi o traïció.

d) Els *magistrats*.

L'Àtenes clàssica comptava amb diversos col·legis de magistrats, que ho eren d'una manera professional - els escriptors (*γραμματεῖς*), p.e.- o bé ocasionalment – cobradors d'impostos, oficiants de certs ritus religiosos-. Però les magistratures més importants eren dues:

Els *estrategs* (*στρατηγοί*), un per tribu, escollits per votació entre els proposats per cadascuna d'elles, que manaven l'exèrcit i gaudien de gran influència. Sota les seues ordres, hi havia 10 *taxiarques* o *coronels* (*ταξίαρχοι*) elegits, cadascun d'ells comandava els hoplites de la seua tribu; als *taxiarques* estaven subordinats els *capitans* (*λοχαγοί*).

La cavalleria estava comandada per dos *hiparcs* (*ἵππαρχοι*) elegits, subordinats als *estrategs*, qui estaven cadascun d'ells al cap dels esquadrons de cinc tribus; tenien sota les seues ordres 10 *φύλαρχοι*, o sia, comandants dels cossos de cavalleria de 10 tribus, i *δεκάδαρχοι*, decurions, o sia, comandant de 10 homes.

Els *arconts* (*ἄρχοντες*), dit després *epònim* (*ἐπώνυμος*), un per tribu també, que es distribuïen diverses competències de caire executiu, els litigis de família, com ara els heretatges, i era el tutor oficial dels vidus i dels orfes. Tenia també al seu càrrec les ambaixades religioses o *θεωρίαι*, i algunes festes, en particular les *Grans Dionísies*. A començament del s.V a.C., sembla haver-se ocupat també de la regulació del calendari.

L'*arcont rei* (*ἄρχων βασιλεύς*) s'encarregava dels aspectes religiosos i havia de vigilar en els processos on hi havia interessos religiosos. Presidia el tribunal dels *Areopagites* i dels *ἐφέται* o jutjes de causes criminals. Tenia cura també de certes festes, en particular dels *μυστήρια* o misteris, de les *Λήναια* o festes en honor de Dionís i de la *λαμπαδηφορία*, corregudes on es passaven torxes. La seua dona (doncs havia d'estar casat) exercia també certes funcions religioses.

El *polemarc* (*πολέμαρχος*), que era en altre temps comandament en cap de les tropes, però que perdé aquest càrrec al començament del s.V. a.C, vigilava els litigis relatius als *metecs* i d'altres processos en què una de les parts era un estranger. També

tenia alguns deures religiosos especials, en particular la direcció de les cerimònies funeràries (*ἐπιτάφια*) en honor als caiguts en combat.

Els *tesmòtetes* (*θεσμόθεται*), que eren els guardians de la llei. Les revisaven anualment, escrivint en el codi les noves i fent desaparèixer les abrogades. Entre les seues atribucions estaven les diligències intentades per l'Estat (en particular les *εἰσαγγελίαι*, o sia, acusació per delit greu), per ordre de *Consell* o *Assemblea*; la *δοκιμασία* dels funcionaris recentment designats; les *εὔθυναι* o rendició de comptes dels generals i certs processos, com els *γραφαὶ παρανόμων* o acusacions per proposicions de mesures ilegals. Estaven encarregats de la composició de diversos jurats i pagaven als jutges les indemnitzacions previstes per la llei.

Hi havia a banda altres funcionaris:

Els funcionaris de finances:

Els *10 ἑλληνοταμίαι*, nomenats per l'*Assemblea*, en l'origen tresorers de la primera lliga atenesa, però quan el tresor de la lliga fou transferit de Dèlos a Atenes (454 a.C.), esdevingueren, a títol exclusiu, funcionaris atenesos.

Els *10 πωληταί*, elegits per sort, signaven els contractes amb els grangers públics, donant-los en lloguer les mines i les altres propietats de l'Estat i procedint a la venda dels béns confiscats.

Els *10 πράκτορες* percebien les multes (*ἐπιβολαί, τιμήματα*) imposades a profit de l'Estat.

El tresor públic es conservava a l'*ὀπισθόδομος* o sala posterior del Partenó (temple d'Atenea sobre l'Acròpolis).

Les *κωλακρέται*, o funcionari de finances, encara que llurs funcions principals foren atribuïdes als *ἀποδέκται*, continuaren a assortir de queviures públics i pagar els jutges.

Els funcionaris civils

Els *Onze (οἱ ἕνδεκα)*, tenien al seu càrrec les presons i l'execució de les sentències capitals. Supervisaven les causes criminals on el culpable havia sigut sorprès en flagrant delicte (*ἐπ' αὐτοφώρῳ*) i portat immediatament davant ells (per *ἀπαγωγή*, detenció). Fins i tot en alguns d'aquests últims casos, podien pronunciar ells mateixos la sentència.

Els *ιο ἀστυνόμοι* , en nombre de cinc per a Atenes i de cinc per al Pireu, tenien la missió del manteniment dels carrers i de la policia. Tenien cuera dels pous i s'ocupaven de la distribució de l'aigua. Funcions anàlogues, però limitades a la vigilància dels mercats corresponia als *ιο ἀγορανόμοι*.

Fins i tot tenien encara nombroses comissions com els *μετρονόμοι*, encarregats d'inspeccionar els pesos i les mesures, els *ἐπιμεληταὶ τῶν νεωρίων*, o vigilants dels arsenals de la marina, els *σιτοφύλακες* i els *ἐπιμεληταὶ ἐμπορίου*, que vigilaven el comerç del gra, els *βοῶναι*, que compraven les víctimes per als sacrificis, els *ἀθλοδέται*, que organitzaven els concursos de les Panatenees, etc.